

Lasy szczególnej troski

Mogłoby się wydawać, że po 23 latach certyfikacji gospodarki leśnej w LP w systemie FSC zagadnienie tzw. HCVF-ów jest dość dobrze znane. Chyba jednak tak nie jest...

HCVF, Z ANGIELSKIEGO *HIGH CONSERVATION VALUE FORESTS*, TO W SYSTEMIE FSC ZAGADNIENIE LASÓW SZCZEGÓLNYCH WALORACH, a HCVF 6 to kategoria lasów kluczowych dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności. Tyle wiemy. Ale czy to wystarczy?

KULTUROWA SPÓJNOŚĆ

Sz szczególnie teraz, w okresie dużego zainteresowania lasami, w debacie publicznej uwidaczniają się bardzo różne spojrzenia i oczekiwania co do funkcji pełnionych przez lasy, planowania zadań w leśnictwie i gospodarki leśnej, która powinna spełniać wszystkie uwarunkowania gospodarcze, społeczne i kulturowe, a do tego lokalne. Społeczeństwo ma prawo do informacji o środowisku, ma też możliwość udziału w jego ochronie. Obywatele chętnie z tego korzystają, np. podczas konstruowania projektów planów urządzenia lasu dla nadleśnictw – formułują uwagi, życzenia i sugestie co do sposobu prowadzenia wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. I dobrze, rozwijaj-

my społeczeństwo obywatelskie. Innym dobrym tego przykładem są leśne kompleksy promocyjne. Głos społeczeństwa jest więc uwzględniany.

Istnieje jednak dodatkowe narzędzie, które stanowi niejako płaszczyznę do forsowania różnych pomysłów na las. Mowa o dobrowolnej certyfikacji gospodarki leśnej, która początkowo miała być czymś na kształt medalu potwierdzającego wysoki standard działań w leśnictwie. Dobrze, jeśli certyfikacja jest wprowadzana zgodnie z regułami. Warto je przypomnieć.

„Lasy kluczowe dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności” – zlepek wielkich słów wokół dość oczywistego zagadnienia. Definicji „lasu” czy „lokalnej społeczności” nie trzeba nikomu przypominać, ale czy wszyscy wiemy, czym jest „tożsamość kulturowa”? Jak podaje najpowszechniejsza skarbnica wiedzy w internecie, Wikipedia, jest to jedna z odmian tożsamości społecznej (zbiorowej), gdzie grupa ludzi i pojedynczych jej członków trwale identyfikuje się z określonym układem kulturowym stworzonym przez zespół idei, przekonań i poglądów, z konkretnymi zwyczajami i obyczajami. Identyfikacja ta powinna umacniać wewnętrzną jedność grupy, w przeciwnym razie tworzy się dysonans kulturowy powodujący niespójną tożsamość.

W historii naszego kraju, ale nie tylko, lasy od zawsze stanowiły istotny element kultury i tradycji. Były i są wartością kluczową dla całego społeczeństwa. Nie jest to jednak wystarczający powód, żeby 7 mln ha lasów w zarządzie LP obejmować kategorią HCVF 6. Co nią zatem objąć?

W obecnie funkcjonującym standardzie gospodarki leśnej FSC dla Polski punktem wyjścia do podjęcia decyzji w sprawie kategorii HCVF 6 jest zasada nr 9: zachowanie lasów o szczególnej wartości. Zapisane jest tam, że „zarządzający lasami o dużej i średniej powierzchni posiadają pisemne procedury identyfikowania lasów o szczególnej wartości ochronnej, poprzedzane analizą ich biologicznej wartości i walorów społeczno-kulturowych” (wskaźnik 9.1.1). Ponadto „zarządzający lasami określili występowanie lasów o szczególnych wartościach ochronnych zgodnie z dostępnymi kryteriami uznanymi przez FSC-Polska” (wskaźnik 9.1.2).

Owe „Kryteria wyznaczania Lasów o szczególnych walorach przyrodniczych (*High Conservation Value Forests*) w Polsce” funkcjonują od lipca 2006 r., kiedy to dokument został zatwierdzony uchwałą walnego zebrania członków Związku Stowarzyszeń „Grupa Robocza FSC-Polska”. Ma on być pomocny w interpretacji i wdrażaniu zasady nr 9 podmiotom poddającym się certyfikacji FSC oraz audytorom w tym systemie.

WAŻNE DLA LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI

Zagadnienie szumnie nazwane „Lasami kluczowymi dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności” ponad dekadę temu nie wymagało przesadnych wyjaśnień. We wspomnianym dokumencie zapisano wyraźnie: „Jedynym możliwym do przyjęcia kryterium do wyznaczenia HCVF 6 jest opinia lokalnej społeczności – wyrażana w wypowiedziach, artykułach, wystąpieniach, petycjach, bądź rozpoznana metodami komunikacji społecznej. Ta kategoria powinna być ustalana w porozumieniu z lokalnymi władzami na poziomie gmin; należy w toku certyfikacji stworzyć kwestionariusz, który będzie rozsyłany do gmin, a na miejscu wykładany do konsultacji z lokalną społecznością. Jeżeli gminy

Kryterium do wyznaczenia HCVF 6 jest opinia lokalnej społeczności, ale połączona z rzetelną analizą dowodów

wskazą obszary leśne, które do tej kategorii powinny należeć, wraz z uzasadnieniem, obszary te będą desygnowane jako HCVF”. Jedyną zatem ścieżką postępowania jest sprawdzenie rzetelności dowodów dostarczonych przez zainteresowane zagadnieniem strony – za pośrednictwem lokalnych władz – posiadaczowi certyfikatu, który wyznacza zgodnie z zasadami FSC lasy HCVF.

W dokumencie wskazano również, że zagospodarowanie takiego lasu powinno uwzględniać wolę i opinię lokalnej społeczności, nie powinno jednak stać w sprzeczności z możliwością zachowania pozostałych zidentyfikowanych wyższych wartości ochronnych lasu. I tak się dzieje w całej Polsce. W planowaniu urzędzeniowym i operacyjnym w LP uwzględnia się wszystkie aspekty przyrodnicze i kulturowe.

Co zatem wyznacza się jako HCVF 6? Wszystkie obiekty spełniające przesłankę ważności kulturowej, religijnej dla lokalnej społeczności – jak miejsca pamięci historycznej, ciekawostki archeologiczne, śródleśne cmentarze, miejsca pochówku, kurhany, kapliczki itp.

LOKALNIE W CAŁEJ EUROPIE

Takie podejście do kategorii HCVF 6 od lat praktykuje się w Europie. Jest ono zgodne z poradnikiem „Wspólne zalecenia dotyczące wysokich wartości ochronnych”, jakie organizacja FSC publikuje na swojej stronie internetowej. Trzeba tu zaznaczyć, że definicja HCVF 6 w tym poradniku ujmowana jest jako HC6 – *High Conservation Value* i jest niezwykle szeroka. Obejmuje bowiem miejsca, zasoby, siedliska i krajobrazy o globalnym lub krajowym znaczeniu kulturowym, archeologicznym lub historycznym i/lub o krytycznym znaczeniu kulturowym, ekologicznym, gospodarczym lub religijnym/świętym dla tradycyjnych kultur lokalnych społeczności lub ludności tubylczej.

FSC ramową definicję HCV 6 (tak w dalszej części artykułu nazywane będą HCVF) dzieli na dwie kategorie: wartości kulturowe o znaczeniu globalnym lub krajowym oraz o znaczeniu dla miejscowej ludności. Te pierwsze mogą mieć powszechnie uznane znaczenie historyczne, religijne lub duchowe, a w wielu przypadkach będą miały oficjalne znaczenie dla władz lub międzynarodowych agencji, jak UNESCO (np. starożytne miejsca pochówku lub prehistoryczna sztuka w jaskiniach). W takich przypadkach przy nadawaniu kategorii wskazane są konsultacje z antropologami, historykami, archeologami, muzealnikami. Tak wskazuje centrala FSC. Natomiast wartości o znaczeniu dla tradycyjnych społeczności lokalnych lub ludności tubylczej to obszary religijne lub święte, miejsca pochówku lub miejsca, w któ-

rych odbywają się tradycyjne ceremonie. Są one często dobrze znane tylko miejscowej ludności.

Poradnik „Wspólne zalecenia...” wspomina również o wartościach ekonomicznych płynących z HCV 6. Kategoria ta obejmuje przypadki miejsc, w których wartości ekonomiczna, duchowa lub kulturowa są ściśle ze sobą powiązane, bo np. dochód podstawowy społeczności lokalnych wiąże się z miejscami lub zasobami kultury – pochodzi z opłat za udział w ważnym wydarzeniu kulturalnym czy ceremonii religijnej, od turystów zwiedzających te miejsca (niektóre społeczności są w znacznym stopniu zależne od takiej turystyki) lub ze sprzedaży ważnych kulturowo produktów naturalnych (zioła, korzenie itp.). Jednak HCV 6 nie obejmuje komercyjnego wydobywania i sprzedaży zasobów naturalnych, w których zerwano związek z tradycyjną tożsamością kulturową społeczności (np. wiele „tradycyjnych”, ale masowo produkowanych przedmiotów ceremonialnych). Należy również zadbać o to, aby oznaczenie HCV 6 nie powodowało konfliktów z prawem krajowym lub międzynarodowym (np. pozyskiwanie kości, rogów gatunków chronionych do celów magicznych lub religijnych).

W skali lokalnej, zgodnie z FSC, miejsca o kategorii HCV 6 należy identyfikować poprzez zaangażowanie społeczności lokalnych lub ludności tubylczej. Ale niektóre miejsca i zasoby kwalifikuje się jako HCV 6, nawet jeśli ci, którzy cenią i wskazują dane zasoby kulturowe, nie mieszkają lokalnie – na przykład gdy społeczności prowadzą aktywnie rytuały kulturowe związane z obszarami zamieszkałymi przez ich przodków (na których sami już nie mieszkają) lub odbywają pielgrzymki do świętych miejsc (położonych z dala od ich domów). Dlatego ważne jest, aby zidentyfikować wszystkie społeczności związane z danym miejscem, nie tylko te bezpośrednio je zamieszkujące czy sąsiadujące z nimi. Należy też uwzględnić głos grup o mniejszej mocy i wpływach.

JAK ODNALEŹ KLUCZ?

Miejsca o znaczeniu kulturowym, w których wypracowano porozumienie społeczne w drodze konsensusu z prawowitymi przedstawicielami, chętnie oznaczają się jako HCV 6, ponieważ mają silne uzasadnienie. Zgodnie z FSC bowiem

należy najpierw przeprowadzić konsultacje z odpowiednimi ludźmi – takimi, którzy posiadają specjalistyczną wiedzę na temat danego obszaru, np. szamanami, starszymi. Kolejnym wyzwaniem w zebraniu argumentów może być to, że informacje kulturowe często są tajne. Uzyskanie dokładnych informacji na temat ważności kulturowej miejsca może być trudne, bo np. dla niektórych społeczności lokalizacja ich świętych miejsc jest chroniona tajemnicą.

Wybór metod identyfikacji miejsc kluczowych dla lokalnych społeczności jest również delikatny – z tego powodu, że niektóre zachowania, np. robienie zdjęć czy nagrywanie filmów, nie zawsze jest odpowiednie z kulturowego punktu widzenia, może budzić opór mieszkańców, może być niedozwolone w danym miejscu. Ważne jest też zrozumienie

Na Zachodzie system FSC nie jest tak powszechny jak w naszej części Europy. Wielka Brytania w swoim dokumencie „Krajowe ramy dla wysokich wartości ochronnych w Wielkiej Brytanii” posługuje się definicją z ramowego poradnika FSC. Interpretacja brytyjska mówi o miejscach lub krajobrazach jak zabytki, w tym budynki, obszary chronione, obszary wyjątkowej przyrody (Anglia, Irlandia Północna i Walia), krajobrazy (Szkocja), parki narodowe (obecnie tylko w Anglii, Szkocji i Walii), historyczne pola bitew (w Walii) lub obiekty światowego dziedzictwa. Ponadto uznano, że w Wielkiej Brytanii nie ma rdzennych mieszkańców, a większość miejsc o kluczowym znaczeniu kulturowym dla społeczności lokalnych prawdopodobnie będzie objęta różnymi ustawowymi regulacjami. Zaznaczono, że mogą jednak

Obejmowanie dużych fragmentów polskich lasów kategorią HCVF 6 jest z całą pewnością nieuzasadnione

wrażliwości społeczności, ich poczucia ryzyka związanego z późniejszym udostępnianiem map danych miejsc, na których kategoria HCV 6 jest zidentyfikowana. Oznaczać to może przecież udostępnianie szerszemu gronu czegoś zarezerwowanego dotąd dla wybranych. Ze wszystkich powyższych powodów tak ważne jest budowanie zaufania miejscowej ludności, a także współpraca z ekspertami społecznymi, takimi jak antropologowie.

WAŻNE MIEJSCA SĄ WSZĘDZIE

Jak z zagadnieniem HCV 6 radzą sobie inne kraje? Otóż bardzo podobnie jak w Polsce. Na wschodzie Europy, np. na Łotwie, wyznacza się miejsca o znaczeniu krajowym lub lokalnym, w tym miejsca kultury i stanowiska archeologiczne, które zostały wyszczególnione w Rejestrach Państwowej Inspekcji Ochrony Dziedzictwa Narodowego. Dodatkowo korzysta się z gminnych dokumentów planowania przestrzennego, często również takie miejsca są wyznaczone z inicjatywy organizacji certyfikowanej.

istnieć pewne miejsca o szczególnym znaczeniu lokalnym, związane z postaciami z historii lub folkloru, które można zidentyfikować jedynie poprzez zaangażowanie społeczności lokalnej. Bazą danych do wyznaczenia takich miejsc są publicznie dostępne rejestry, np. Historic England, National Heritage List for England itp.

Posiadacze certyfikatu FSC w całej Europie działają podobnie, a definicja HCV(F) wszędzie jest szeroka. Z całą pewnością jednak w naszych polskich warunkach obejmowanie dużych fragmentów lasu tą kategorią jest nieuzasadnione. Od lat leśnicy przy planowaniu zadań biorą pod uwagę wszystkie uwarunkowania gospodarcze, społeczne i kulturowe. Jeśli pojawiają się nowe obiekty lub miejsca, które potencjalnie mogą być rozpatrywane jako „lasy kluczowe dla tożsamości kulturowej lokalnych społeczności”, to powinny być najpierw poddane dogłębnej, logicznej analizie.